

Kammeradvokaten, Kammerretten og Generalprokurøren

Af Morten Westrup

Embedet som kammeradvokat havde under størstedelen af enevælden nær tilknytning til en særlig domstol, Kammerretten. Arkivar Morten Westrup, Rigsarkivets 1. afdeling, redegør for kammeradvokatens funktioner i forhold til Kammerretten, for rettens placering i forhold til generalprokurøren og til den ordinære retspleje. Til slut skitseres udviklingen frem til nutidens kammeradvokat.

Kammeradvokaten var advokat for den enevældige konges "Kammer", og embedet var forudsat i den første kammerretsordning af 30. juli 1684, hvorved det specielle kamerale retsvæsen færdigindrettedes.

Det første skridt til introduktion af denne særlige domsmyndighed blev taget med forordn. af 30. dec. 1660, som bestemte, at Skattekammerkollegiet skulle konstituere sig som "Kammerret" i sager mod kgl. embedsmænd for svig og uregelmæssigheder i oppebørslen af kongens indtægter. Omfattet af forordningen var også de, som "bliver noget len eller bestilling betroet, og derfor står for afgift, forpagtning eller regnskab...".

Den nyetablerede enevælde var i efterkrigsårene nødsaget til at gøre, hvad den kunne for at sikre sig sit finansielle fundament. Den måtte redde, hvad den kunne redde af 1650'ernes skatterestancer, ligesom den måtte sikre, at dens egne nye amtsskrivere og dens toldere aflagde regnskab for deres indtægter og videresendte dem sådan, som de blev befalet.

Retten eksisterede i ca. 110 år og blev ophævet under Struensees regime, fordi den da følte overflødig, samtidig med at dens status som administrativ instans af oplysningstidens jurister ansås for at være uforenelig med udøvelsen af domsmyndighed.

Kammeradvokaten overlevede imidlertid både Struensees reformer og det 19. århundredes forfatningsforandring og administrationsreformer. Hans status som på én gang praktiserende prokurator og kammerforvaltningens advokat gav ham den specielle kompetence, som også det konstitutionelle styre havde brug for.

Kammeradvokaten

Det var oprindelig generalfiskalen, som på kongens vegne og i konference med generalprokurøren skulle føre anklage for Kammerretten. Det var gentaget så sent som i generalfiskal Jens Clausens instruktion af 5. dec. 1682 (1). Med Danske Lov af 15. april 1683 blev han imidlertid den anklagemyndighed, hvem det i almindelighed var overdraget at rejse sager mod embedsmænd og alle andre, som havde forbrudt sig mod den kongelige enevælde. Samtidig fik generalprokurøren den funktion at føre et overordnet tilsyn med, at intet truede enevælden. Begge var de dermed frigjort fra den særlige tilknytning til kammerforvaltningen og Kammerretten, som de hidtil havde haft (2).

I stedet for generalfiskalen satte kammerretsordningen af 1684 kammeradvokaten. Dens § 7 bestemte, at "Alle ovenbemeldte sager, hvor udi nogen bør søges, enten for gæld eller anden rigtighed til Os, skal af Vores advokat, uden ophold og straks naar det ham tilkendegives for Kammerkollegiet efter indstævning paatales".

De "ovenbemeldte sager" var sager mod "Enhver som Vores intrader, være sig penge, korn eller anden vare, enten visse eller uvisse indkomster bliver betroet at oppebære, og derfor ej gør rigtig rede og regnskab udi rette tid paa Vores Rentekammer, eller om nogen beholdning er, den ej straks fra sig efter ordre leverer til dem, som de af ham skal annamme, og heller ikke straks betaler, efter den ham fra Rentekammeret tilsendte ekstrakt paa hvis han efter decision paa antegnelser udi hans regnskaber skyldig bliver, eller afbeviser det mangelagtige inden den ham der udi forelagte tid, til Vores allernaadigste

kvitances videre erlangelse,--". Omfattet af kammerretsordningen var også sager vedr. "Kontrakter"s og "Forpagtninger"s efterlevelse med hensyn til rettidige betalinger m.m.

Kammerrettens oprettelse var udtryk for behovet for hurtig behandling af disse indtægtssager. I forordningen af 1660 hed det, at "ingen skulle tænke at ville blive ved den sædvanlige vidtløftige rettergang paa hjemting og andetsteds beskyttet og naa nogen dilation, Os og Vore tro undersaatte til største skade."

Appel i kammerretssager var en teoretisk mulighed ifølge § 20 i ordningen af 1684. En dom kunne appelleres ved, at "Vi sagen udi Vores Geheime Conseil ville lade Os allerunderdanigst referere og derpaa resolvere, om det ved den afsagte dom skal forblive eller ikke." I den senere kammerretsordning af 1720 var der ikke medtaget en sådan bestemmelse.

Kammeradvokatembedets oprettelse i 1684 fritog for bestandig "fiskal" - væsenet for det oprindelige pålæg om at sikre kongens indtægter. Noget referat til generalprokurøren blev heller ikke pålagt kammeradvokaten i de instruktioner, han fik. Han sorterede direkte under Rentekammerkollegiet og var i det administrative hierarki på niveau med generalfiskalen.

Skønt det ikke direkte lader sig spore under den første advokat, har der indtil 1720'erne rådet usikkerhed omkring embedets placering i det administrative system og om dets funktioner.

Om den første indehaver af hvervet, Clemendt Succow, ved man ikke så meget. Hverken hans bestalling eller instruktion er kendt. I Rentekammerets "Ekstraktprotokol" (3) ses, at han fik en instruktion. Under den 30. okt. 1684 læses: "Clemendt Zuchows Kammeradvokat instruktion underskrevet"; og i Civiletatens udgiftsreglement for 1685 (4) er han posteret med et årshonorar på 400 rdl., hvilket beløb ved hans død i 1696 var reduceret til 300 rdl. Til sammenligning tjener, at Rentekammerets assessorer og renteskrivere for de flestes vedkommende honoreredes med 600 rdl. om året. Fra begyndelsen var det formentlig således meningen, at kammeradvokaten skulle honoreres for hver sag, han førte.

I Kammerrettens protokol over domme og stævninger er der for årene 1684-92 (5) bogført 85 kammersager. Af dem førtes de 47 af Succow på vegne af Rentekammeret. Hans første sag i 1684 var mod teologiprofessoren Jens Birkerød vedr. en kaution, denne havde givet sin svoger, en foged i Norge; og hans sidste sag var for retten i 1692. Den findes indført i protokollen med hans egen hånd. Fra årene 1692 til 1701 findes der ikke bevaret dokumentation for kammersager.

I overensstemmelse med kammerretsordningen drejede de fleste af hans sager sig om uregelmæssigheder i - og tvister om - de kgl. oppebørsler, kautionerne for dem, deres overførsel til andre myndigheder, o.s.v.; en meget stor del vedrørte således told og konsumtion. Ofte blev sagerne rejst efter, at der under Rentekammerets revision af de indsendte regnskaber var fundet fejl, som ikke havde ladet sig forklare tilfredsstillende under kammerets udveksling af antegnelser og besvarelser med regnskabsaflegerne.

Men også andre kammersager end rene oppebørselssager fandt vej til Kammerretten og kammeradvokaten. Således behandlede i 1685 en sag, som angik overholdelsen af en kontrakt om krudtlevering og i 1686 en sag mod vicesatholderen i Christiania, Just Høeg, for ikke at have aflagt regnskab for nogle ambassadesubsidier.

De 38 sager for denne periode, hvori kammeradvokaten ikke procederede, var tjenstlige sager mellem kgl. embedsmænd indbyrdes, sager mellem disse og hvervsudøvere og kontrahenter af forskellig art. Det var ofte sager, som var appelleret fra en lokal underret og førtes for Kammerretten uden kammeradvokatens medvirken, fordi Rentekammeret ikke mente, at kongen havde en direkte interesse i dem.

For Succows efterfølger, Nicolaus Friesse, er der bevaret en bestalling, men ikke nogen instruktion. Bestallingen af 3. feb. 1700 (6) pålægger ham i almindelige vendinger "Vores gavn og bedste fremme og befordre. Og al utroskab, skade Os straks

... åbenbare". Hvad han måtte erfare om kongelige rettigheder, som "i forrige tider" skulle være "fravendt", skulle "han sig yderst tilhjelpe at det kan vorder redresseret og forandret" og skriftligt indberette det til de finansdeputerede.

Vigtig til oplysning om hans placering er bestallingens bestemmelse om hans honorering, som i princippet skulle blive anvendt ved honoreringen af alle senere kammeradvokater. Det bestemtes, at han skulle lønnes med et honorar på reglementet og desuden honoreres for "alle og enhver sag, hvilke han som kammeradvokat udfører, efter proportion af den nytte som Vi deraf kunne have, en vis præmium, nemlig lige saa meget som Vores generalfiskal efter Vores allernaadigste brev og reglement tillagt er eller vorder...". At han som kongens advokat var tiltænkt en status på niveau med generalfiskalen fremgår direkte heraf.

Når der alligevel i tiden indtil 1720'erne rådede usikkerhed om de første kammeradvokaters kompetence, skyldtes det deres forsøg på at tilkæmpe sig en placering i Rentekammeret, som var uden hjemmel i kammerretsordningen, og som vakte kollegiets modstand. Spillet kan følges under Friesse og hans efterfølger.

Om Friesse vides mere end som Succow. Han havde siden 1698 været "Brevkammerskriver" - eller arkivar - i Rentekammerets arkiv, dets "Brevkammer".

Ideen om at lade kammeradvokatens og brevkammerskriverens embeder varetage af samme person lå for så vidt nær. At være den embedsmand, som så til, at intet fragik kongens indtægter, lod sig naturligt forene med det hverv at have ansvaret for bevarelsen af skøder og anden dokumentation for kongens ejendomme og adkomster, såvel som for de regnskaber, som dokumenterede kongens mellemværende med sine skatteopkrævere, toldere og forpagtere.

Tidligere havde hvervet som brevkammerskriver også været bestridt af mænd, som avancerede til prokurør og fiskalembedsmænd. Generalprokurør (1686-1708) Niels Benzou havde fra 1679 til 1685 været brevkammerskriver samtidig med, at han var vicegeneralprokurør. Og generalprokurør (1708-18) Johan Worm var det fra 1694 til 1695 - samtidig med, at han var konstitueret generalfiskal.

For Friesse var embederne som kammeradvokat og brevkammerskriver nøje forbundne. Deres forening ville give ham den placering i Rentekammeret, som han ønskede.

Den 14. feb. 1708 havde han udarbejdet forslag (7) til en meget omfattende instruktion for kammeradvokaten, som netop også var en instruktion for brevkammerskriveren. Heri var det pålagt advokaten ikke alene i alle "occasioner" at fremme kongens interesse, men desuden i almindelighed at kontrollere kammervæsenet og til de finansdeputerede referere alle sager vedr. fejl i opkrævningen af skatter og told, samt at rejse sager vedr. fejl i "leverancer eller nogen slags bygningsregnskaber, mageskifter imod Vores gods, afregninger paa Rentekammeret, Vore godsudlæg, assignationer, købmandsregnskaber for forrige krigstidens leverancer og betalinger. In summa intet undtaget udaf alt hvis Os kan være til skade eller nachdel laver han for Os eller Vore deputerede for finanserne...", - alt sammen noget, som lå i kanten af, hvad der var omfattet af kammerretsordningen.

Endvidere skulle han ifølge Friesse kontrollere, at alle med pligt dertil aflagde deres regnskaber for Rentekammeret, at disse blev forsvarligt reviderede, og at decisionen på den skete fyldest. Som brevkammerforvalter skulle han føre "Registerbøger" over alle Rentekammerets protokoller, regnskaber og sager, som skulle afleveres til ham, når de i kammerkancelliet og renteskriverkontorerne var "fuldskrevne".

Friesses forslag blev ikke taget venligt op i kammerkollegiet. Der mente man, at han slet ikke kunne klare begge hverv på én gang (8). Brevkammeret skulle han således have forsømt. Ja, derfra var han allerede afskediget. Dagen før, han daterede sit projekt - d. 13. feb. 1708 (9) - udnævntes nemlig en ny brevkammerskriver. De to embeder forenedes aldrig mere, og hans instruktionsforslag blev lagt hen. Bevaret er generalprokurør Johan Worms kritiske bemærkninger til de enkelte

paragraffer. Worm havde fået sagen forelagt, og muligheden for at ytre sig brugte han til at foreslå reference til generalprokurøren i alle de tvivlsspørgsmål, som proceduren i de enkelte sager rejste - det ville sige tilsyn med kammeradvokaten. Om ledelsen af revisionsarbejdet konstaterede han: "...saa findes derudi de forretninger at begæres, som synes at præjudicere kammersekretærens hidtil hafte med regnskabernes påtegning". Worm afviste i realiteten forslaget.

Men også for Friesses arbejde i Kammerretten var der grænser. Det ses af et reskript af 5. aug. 1713 til generalfiskalen, hvori det blev befalet denne for Højesteret at føre de sager, "Hvorudi Kongens interesse verserer". Fiskalens usikkerhed m.h.t. hvad der skulle forstås ved "Kongens interesse" førte til udstedelsen af et nyt reskript - af 17. nov. s.å. - hvoraf det ses, at dette begreb omfattede en række sager, som lå på grænsen af det kamerale, og hvori det bestemtes, at generalfiskalen og generalprokurøren - NB: Worm - i tvivlstilfælde skulle afgøre, hvorledes sagerne skulle behandles.

Klarhed om kammeradvokatens sagsområde var der således ikke.

I 1718 blev Friesse i realiteten afskediget. Han udnævntes uden ansøgning til amtmand i Finmarken den 1. okt. dette år (10), efter at han i tre ansøgninger til kongen i august og september havde ansøgt om at måtte være fri (11). Hvorvidt han overhovedet kom af sted derop synes uvist. I 1719 blev han sammen med generalprokurøren, generalfiskalen og sin efterfølger i embedet bedt om at deltage i forberedelserne til en revision af kammerretsordningen. Han udarbejdede et vidtløftigt forslag (12) til en ny ordning, som også henlagdes uden at have sat sig spor.

Baggrunden for denne revision var den almindelige opløsning, som i de sidste krigsår prægede Rentekammerets arbejde. Situationen kan aflæses i et reskript af 29. sep. 1719 om "Adskilligt ved Rentekammeret", hvor Friesse med navns nævnelse blev skarpt kritiseret: "den forrige kammeradvokat Friesse har været lige så lidet nidkær med at tilholde betjentene deres regnskaber at indlevere, som de deciderede poster at inddrive, uanset det ham er blevet tilkendegivet, og hans funktion og instruks ham dertil forbinder, som med hans egne under hænde havende sager at bringe til rigtighed."

Friesse udarbejdede således det ene vidtløftige forslag efter det andet, men synes ikke at have gjort fyldest. Kritikken gik nu på hans varetagelse af sagførerarbejdet. Han førte i årene 1701-19 omkring 150 sager for kammerretten (13). Et lidt større antal sager førtes for retten uden hans medvirken, sager pådømt ved lokal underret og appelleret til Kammerretten. Friesse førte sin sidste sag den 20. jul. 1718 og efterlod da en større mængde uafsluttede sager. Efterfølgeren førte sin første den 25. feb. 1719.

Med eller uden forbindelse med Friesses afgang gennemførtes så i årene omkring 1720 forskellige reformer af Kammerrettens arbejde. Reskriptet af 29. sep. 1719 beredte vejen for den nye Kammerretsordning af 18. mar. 1720, som dog ikke betød de store forandringer af retten, men opstrammede og præciserede ordningen af 1684. Senere kom den kgl. resolution af 10. mar. 1721 (14) om Kammerrettens arbejdsgang. Der var deri afsat en halv dag om ugen til rettens arbejde. På disse sessioner blev sagernes akter fremlagt og dommene afsagt. Proceduren var iøvrigt skriftlig, og dens forløb blev dirigeret af en justitssekretær, som første gang udnævntes den 26. feb. 1720. Han udarbejdede ekstrakter af sagernes akter og lod dem cirkulere blandt rettens medlemmer, som så voterede skriftligt. På grundlag af deres vota opsatte han en dom, som retten kunne afsige på en følgende session.

Friesses efterfølger blev nordmanden Thomas Pedersen Bredal. Han havde den 6. juli 1708 fået kgl. bevilling som prokurator for Højesteret og alle over- og underretter i Danmark og Norge og havde siden 1712 været vicelaugmand i Finmarken og Nordlandene. I 1718 søgte han forgæves den amtmandspost, som uden ansøgning blev tildelt Friesse, og blev istedet d. 1. okt. - også uden ansøgning - udnævnt til kammeradvokat (15). Begge havde de på den samme dag fået stillinger, som de ikke havde søgt. Bredals bestalling af 1. okt. 1718 er næsten enslydende med Friesses fra 1700, men havde den tilføjelse, at det måtte være ham tilladt "fremdeles ... andre particuliere sager som procurator for Højesteret (at) udføre, dog at han Vores egne Sager alletider først i rigtighed bringer og forsvarlig udfører førend han particulierer sager udfører".

Hvor megen lyst Bredal så havde til advokatarbejde, var kammeradvokatembedet dog hermed for første gang givet til en professionel prokurator og dermed blevet noget andet, end det havde været hidtil.

Nogen harmoni mellem kollegiet og den udefra kommende blev der ikke. Også han havde uden at sætte sig spor deltaget i forberedelserne til den nye kammerretsordning. Til gengæld havde han den 9. mar. 1720 (16) - ni dage før den nye ordning blev kongeligt stadfæstet - tilstillet Rentekammeret en "Memorial", hvori han stærkt kritiserede kammeret og dets behandling af en række sager fra Friesses tid. Kammeret kunne i en "Erklæring" af 22. april s.å. kun svare, at man var bekendt med disse sager. Til Bredals ønske om løbende at blive holdt underrettet om sagernes gang af renteskriverkontorerne kunne man svare, at dette ikke var nægtet. Hans ønske - derimod - om at få et overtilsyn med renteskriverkontorerne måtte kammeret afvise. Det ville betyde, at han blev skudt ind som et kontrollerende led mellem selve kollegiet og renteskriverkontorerne. Kammeret svarede: "den inkquisition eller inspektion, som kammeradvokaten her forlanger over alle kontorerne, ... da kunne den være en lettelse for os, om han kunne præstere alt det, som han allerunderdanigst promitterer, men endeligen han kun er et menneske, og kan hans kammeradvokatur fly ham mere end nok at bestille, om han vedbørligen skal præstere sin allerunderdanigste pligt med at udføre de sager, som bliver ham anfortroet...".

Kompetencedysten fortsatte imidlertid og blussede op i forbindelse med udarbejdelsen af Bredals instruktion, den ældst bevarede for Kammeradvokaturen. I den kgl. resolution af 29. apr. 1720 på kammerets erklæring af 22. apr. var det befalet Bredal at gøre et forslag til en instruks (17). Kammeret havde dog allerede skrevet skitsen til en sådan, og på grundlag heraf havde Bredal et forslag færdigt den 28. jun. 1720. Det kunne Rentekammeret følge et langt stykke vej, men ændrede det dog på flere afgørende punkter. Man understregede således advokatens pligt til at referere til de kollegiedeputerede og strøg de tre sidste §§ i Bredals forslag, som (§ 7-8) gav advokaten ret og pligt til af kontorerne at forlange sig orienteret om alt, hvad angik regnskabsførelse, revision, kontrakter m.m. og desuden (§ 9) gav ham fri adgang til kammerets arkiv.

Hvordan beslutningerne så blev truffet, var § 7-8 medtaget i den endelige instruktion af 29. jul. 1720 (18), men ikke § 9. Der var derved givet kammeradvokaten en placering i forhold til Rentekammeret, som dette ikke var indstillet på, at han skulle have.

Således forblev det imidlertid ikke. Problemet om embedets kompetence og om, hvad det egentlig skulle være, blev først i 1730'erne løst således, at det ikke integreredes i Rentekammeret som en intern kontrolinstans, men placeredes udenfor og underordnet kollegiet som en anklage- og advokatmyndighed.

Af embedets funktioner i tiden efter 1720 fås derfor et klarere billede, når blikket rettes mod selve Kammerretten, og hvad der foregik der (19).

I årene fra den endelige kammerretsordnings ikrafttræden i 1720 til rettens ophævelse i 1771, blev der behandlet 685 sager. Kun i halvdelen - de 342 - af dem deltog kammeradvokaten, i gennemsnit kun 16 om året. De mest iøjnefaldende koncentrationer ses i de kritiske år lige efter 1720 og i slutningen af 1760'erne.

Så at sige alle rettens sager i tiden efter 1720 var pådømt i første instans af en lokal ret og derfra appelleret. Dette var ikke forudsat i kammerretsordningen, hvor der til gengæld (§ 10) for de indstævnedes fra monarkiets forskellige dele var fastsat "stævnemaalsterminer" for at indfinde sig i Kammerretten i København.

Kun sager mod toldere etc. anlagt af skatte- og afgiftspligtige undersåtter skulle ifølge ordningen indstævnes for lokale domstole. Ordningen muliggjorde således sagsanlæg denne vej, og de blev med tiden foretaget i et ikke ringe omfang af handlende og andre, som følte sig forurettet af lokale betjente, forvaltere, skatteforpagtere etc. Tabte sager af denne kategori ville kammeradvokaten for det meste appellere til Kammerretten.

Hvad angår indholdet af rettens sager, synes man i stadig højere grad at have holdt sig indenfor de rammer, som kammerbegrebet satte. I tiden 1759-71 var langt den største del toldsager. Toldsvig florerede omkring midten af det 18. årh. En almindelig sag var således en, hvor kammeradvokaten til Kammerretten appellerede en toldsvigssag fra en provinsby, ført dér af hans fuldmægtig og pådømt af en byfoged.

I de sager, han førte for retten, var kammeradvokaten ikke alene kongens - eller kammerets - advokat. Kun i halvdelen procederede han "paa Embeds vegne" - i årene 1750-71 i 84 af 164. Og af disse 84 var mange rejst - ikke mod kgl. betjente etc. - men direkte imod told- og skatteskyldige, som havde et kameralt mellemværende med kongen.

I den anden halvdel af sine sager var han engageret af andre.

Størstedelen af Kammerrettens sager var således ikke kammersager i kammerretsordningens oprindelige forstand, men sager af forskelligt kameralt indhold og med forskellige parter mod hinanden - sager, hvis behandling for Kammerretten ikke i alle tilfælde var hjemlet i kammerretsordningen.

Det var sager, som proviantforvaltere, kommissariatsofficerer, toldere, konsumtionsbetjente, skatteforpagtere, magistratsembedsmænd, norske fogeder, danske amtsforvaltere, kontrahenter etc. med eller uden kammeradvokatens medvirken anlagde mod hinanden eller mod told- og skattepligtige af den ene eller den anden slags. Og det var sager, hvor Rentekammeret ikke mente at have en direkte interesse.

Kammeradvokatembedets indehavere var således lige så meget prokuratorer eller advokater i almindelig forstand, som de var "statsadvokater" med anklagerfunktioner. Og i tiden efter 1720 var de altid prokuratorer ved Højesteret og alle over- og underretter, en status, som betød, at de kun fik sådanne embeds- og andre kongelige funktioner overdraget, som var forenelige med deres prokuratorhverv eller begrundet med deres specielle lovkyndighed (20).

Bredal selv gik det galt. Han mistede sit embede ved en højesteretsdom for kasseangel. Hans efterfølger blev Hans Ursin (1726-31), en meget efterspurgt prokurator, som 1730 blev generalfiskal. Hans efterfølger igen, Morten Wesling (1731-35) var ligeledes aktiv sagfører. Efter de to nordmænd Bredo Munthe (1735-49) og Otto Munthe Tobiesen (1749-51) fulgte J.M. Sonne (1751-62), den eneste i rækken af kammeradvokater, hvem generalfiskalembudet samtidig var overdraget. Efter ham fulgte Oluf Lundt Bang (1763-80), senere generalprokurør og på anden måde centralt placeret. Hans eftermand blev Christian Colbjørnsen, hvis prokuratorkarriere kun varede de 5 år, han var kammeradvokat (1780-85), men hvis virke som sådan var højt værdsat. Colbjørnsens efterfølger (1785-1828) blev den ansete højesteretsadvokat J.M. Schønheyder.

Fra og med Bangs tiltræden var kammeradvokaterne altid juridiske kandidater. De foregående i tiden efter 1720 havde for de flestes vedkommende været fuldmægtige hos prokuratorer med kgl. bevilling og dér erhvervet sig den lovindsigt og færdighed i retspleje, som kvalificerede dem til selv at få bevilling.

Hvad instruktionerne angår, var med Munthes af 26. feb. 1739 (21) de fleste brikker faldet på plads på en måde og i nogle bestemmelser, som i det store hele forblev gældende. Den var rummelig og generel og derfor egnet til at blive gentaget.

Kammeradvokaten var stadigvæk underlagt Rentekammeret, skulle modtage sine ordrer derfra og dertil indberette om sagernes gang.

Om en overordnet funktion i kammeret blev der ikke mere talt. Mod en sådan var kræfterne for stærke både i kammeret selv og i kancelliet. Instruktionen blev gentaget i 1763 og 1780 for henholdsvis Bang og Colbjørnsen. I sidstnævntes af 28. feb. 1780 var ordet "Rentekammeret" overalt suppleret med "eller vedkommende kollegium". Kammeradvokaten var blevet advokat for hele den stadig mere forgrenede kammerforvaltning.

Når bortses fra en enkelt vigtig § (jfr. ndf.), blev Colbjørnsens instruktion gentaget for Schönheyder, hvis instruktion af 26. okt. 1785 (22) forblev gældende helt frem til 1935.

Embedet var nu et forholdsvis selvstændigt organ med Danmark og Norge som område. Dets indehaver skulle "udvælge og beskikke ærlige fornuftige og vederhæftige mænd til fuldmægtige i provinserne og købstæderne i begge Vores riger Danmark og Norge". Om den beføjelse til at kontrollere sagerne og regnskabernes behandling i kammerkollegiernes kontorer, som Bredal havde haft, var der ikke mere tale. Bredals efterfølgere fik kun ret til at rekvirere aktstykker i de sager, de førte.

Fuldmægtige i provinsen forudsatte den omtalte appellation mellem Kammerretten og almindelige domstole på lavere niveau, som kammerretsordningen af 1720 ikke synes at regne med, og som på en måde, der ikke oprindeligt var forudsat, integrerede Kammerretten i domstolshierarkiet. I alle instruktioner hedder det: "og naar de (kammeradvokatens fuldmægtige) for under- og overretterne saaledes har indført sagerne, da skal han (kammeradvokaten) saafremt samme sager enten af ham videre skulle påstævnes eller af de skyldige vorde indstævnet, dem selv for Vores Højesteret eller efter sagerne beskaffenhed for Kammerretten udføre efter lands lov og ret...". Kammerretten havde tydeligt mistet meget af sit oprindelige præg af isoleret instans. Den forudsattes nu at kunne fungere på det øvrige retsvæsens betingelser.

Alene i 1785-instruktionens § 12 om honoreringen var der indført en vigtig ændring.

Om denne honorering i det hele taget forholdt det sig som ovenfor omtalt således, at den på reglementerne fra alle årene indtil 1794 - med enkelte udsving - figurerede med 400 rdl.(23) Til sammenligning tjener renteskrivernes årlige honorering, som i 1794-reglementet var 1000 rdl. Beløbet må sammenholdes med, at kammeradvokaten honoreredes i de enkelte sager.

Herom var det allerede i 1720-instruktionen bestemt, at af "Alt, hvad som udi de sager, hvilke Kammeradvokaten udfører, bliver forbrudt eller konfiskeret", skulle han have en fjerdedel. Det var i princippet samme bestemmelse, som gjaldt for generalfiskalen, og som ligestillede de to embeder i embedshierarkiet. Imidlertid var det også i 1720-instruktionen bestemt, at i de sager, han tabte, men som han alligevel ifølge dommen havde haft grund og dermed pligt til at rejse, var den tiltalte pligtig at udrede hans omkostninger. Om dette havde generalprokurør Henrik Stampe foranlediget af en konkret sag udtalt sig i 1767 (24): "At kammeradvokaten skal tilfindes at nyde processens omkostninger af dem han tiltaler, uanset de, af mangel paa bevis, maatte blive frifundne, saa-fremt de har givet anledning til mistanke, eller have formodning imod sig, saa at dommeren skønner, at der har været rimelig anledning til at anlægge sag imod dem."

Tilføjjelsen i 1785-instruktionen, foretaget efter Kammerrettens ophævelse, gjaldt de sager, kammeradvokaten tabte, og som ifølge dommen ikke burde være rejst, ligesom den også vedrørte sager, hvori den anklagede accepterede en underrettsdom, som kammeradvokaten appellerede, og som derefter stadfæstedes ved en højere instans. I sådanne sager skulle den anklagede ikke udrede kammeradvokaten hans omkostninger. At lade ham gøre det var der ikke dækning for hos Stampe, ligesom det ville være i strid med et kgl. reskript af 3. jun. 1785 til justitiarius i Højesteret at lade ham betale.

Rentekammerets modspil hertil var et krav om, at kongen i sådanne sager skulle betale kammeradvokaten hans sagsomkostninger og honorarer. En bestemmelse af dette indhold blev indført i instruktionen af 1785, men var da allerede truffet ved den kgl. resol. af 28. sep. 1785 (25), hvorved Schönheyder udnævntes til Colbjørnsens efterfølger. I forestillingen hertil af 20. sep. refereredes en straffesag vedr. noget vildttyveri på krongodset i Odsherred. Den anklagede i sagen blev frikendt ved en hjemtingsdom, hvorefter Rentekammeret bad kammeradvokaten appellere sagen med det resultat, at den anklagede blev dømt ved både Landsting og ved Højesteret. Af denne sags forløb er det i instruktionen sluttet, at det "ikke desto mindre til sikkerhed for Vores intrader og rettigheder undertiden kan være fornødent enten at indstævne en underrettsdom til konfirmation i Vores Højesteret, eller og sag i et eller andet tilfælde må anlægges, uden at grundene dertil straks ved dens anlæg kunne være fuldkomne oplyste". Rentekammeret måtte være i stand til at gøre sådan. Enevældens

materielle rettigheder skulle sikres mod alle eventualiteter. Det kunne ikke være i kongens interesse, at kammeradvokaten holdt sig tilbage i tvivlstilfælde. Odsherredsagen havde vist, med hvilket resultat han kunne appellere.

Nogle retsplejeformer stod her over for Rentekammerets behov for at sikre kongens indtægter, og en logik var der i kammerets syn på sagen: Når kammerkollegierne var ansvarlige for kammersagernes rejsning og appel, og kammeradvokaten ikke kunne rejse sager og appellere, uden det formelt skete efter ordre fra et overordnet kollegium, havde dette ansvaret for at der blev ydet honorar.

Skønt kammeradvokaten vedblev at have Rentekammeret som sin vigtigste formelle foresatte, blev han efterhånden stadig mere frigjort fra sin specielle tilknytning til kammeret. Det skyldtes først og fremmest de nye kammer- og finansstyrelers udskillelse fra Rentekammeret. Med Generaltoldkammerets oprettelse den 7. jan. 1760 blev således en meget stor del af oppebørselsvæsenet overført til en ny overordnet styrelse. Samtidig bestemtes, at toldkammeret skulle konstituere sig som kammeret i sager vedr. told- og konsumtionsoppebørsel, og tillige at kammeradvokaten skulle føre disse sager for toldkammerretten.

Generaltoldkammeret synes iøvrigt at have haft behov for at markere sig i forhold til kammeradvokaten. Ved den første udnævnelse til embedet efter kammerets oprettelse kom dette klart til udtryk. Til posten var udnævnt Bang, hvis instruktion gennem Rentekammeret blev kgl. konfirmeret den 31. okt. 1763 (26). Da den var udstedt, havde toldkammeret allerede den 17. okt. (27) fået kgl. resolution på en særlig instruktion for advokaten, hvori det specielt bestemtes, at han skulle føre vestindisk-guineiske kammersager, samt på kollegiets forlangende udfærdige erklæringer og betænkninger i dets sager. Det var første gang, denne senere så vigtige opgave for kammeradvokaten blev pålagt ham i en instruktion

Kammerretten og generalprokurøren

Kammerretten oprettedes på et tidspunkt, hvor man ikke skelnede doktrinært og skarpt mellem forvaltning og retspleje og inden for retsplejen ikke sondrede mellem civilret og strafferet. De forskellige former gled over i hinanden, og man indrettede sig efter behov.

Et behov havde man således i 1660 for en embedsdisciplinær instans, som skulle sikre, at kongens skatter blev opkrævet, regnskabsført og videresendt.

Trods fortsatte uregelmæssigheder i skatte- og toldoppebørslen fandt man det dog hurtigt nødvendigt, at behandlingen af disse kammersager, som for en stor del netop ikke var disciplinære tjenestesager mod embedsmænd, foregik på en måde, der var i overensstemmelse med de almindelige retsplejeformer. Kongen og Rentekammeret skulle kunne tabe sager, som det også var forudsat i reglerne for kammeradvokatens honorering.

Tilpasningen betød, at Kammerretten bevarede en tid som en ret i forbindelse med det almindelige domstolshieraki og antog dets procesformer, herunder prokuratorers medvirken på begge sider under proceduren. De afgørende bestemmelser herom blev truffet ved den omtalte kgl. resol. af 14. apr. 1721, hvis regler ikke forekommer at harmonere med kammerretsordningens bestemmelse om appel bl.a.

At retten kom til at behandle de mange sager, som ikke var tjenestesager, bidrog til at sløre dens oprindelige status som disciplinær instans, ligesom det gav kammeradvokatens embede et lidt andet indhold, end man fra begyndelsen havde forestillet sig, det skulle have.

På lidt længere sigt måtte rettens tilpasning dog bidrage til at overflødiggøre den. For det første måtte det oprindelige behov ændre sig med regnskabsteknikkens og revisionsmetodernes udvikling. For det andet behandledes dens sager alligevel i det

ordinære retssystem, uden dér at fordre en speciel kompetence. Og for det tredje er rettens kollegiale form sikkert i stigende grad blevet betragtet som uegnet til behandling af de egentlige straffesager ved at være ude af trit med strafferetsplejens almindelige udvikling fra den akkusatoriske proces mod den dommerstyrede inkvisitionsproces.

Til dette kom så fra midten af det 18. årh. den oplyste retslæres stadig skarpere skelnen mellem retspleje og forvaltning samt krav om, at de to former for myndighedsudøvelse ikke sammenblandes. Den kunne hente argumenter fra det mylder af halvadministrative specialdomstole, som netop da så dagens lys: lokale, centrale, akademiske, militære og gejstlige retter, oprettet ved tilfældig knopskydning under påberåbelse af nødvendigheden af en speciel sagkundskab for at kunne dømme (28). Den vigtigste af disse specialretter var netop Kammerretten, og hovedkraften i kampen mod den var generalprokurør Henrik Stampe.

Det var under Struensee-tidens reformer af retsplejen, at Stampe fik gjort ende på rettens virksomhed. Det skete ved forord. af 15. jun. 1771, som fratog Rentekammeret og Generaltoldkammeret deres domsfunktion og overførte den til den samtidigt oprettede Hof- og Stadsret i København, med hvilken man erstattede alle de københavnske domstole.

Bag denne forandring var Stampes sondring mellem sager, som kunne afgøres af de administrative myndigheder, og sager, som henhørte under "Lands Lov og Ret" og derfor skulle afgøres af domstolene med den mulighed for appel til en højere ret, dette indebar. I det kgl. reskr. af 26. apr. 1771 (29), hvorved nyordningen af domstols- og politiforholdene i København blev beordret, hedder det: "Alle Prozesse sollen durch zwey Instancen ausgemacht werden, und diese Gerichts-Hof soll sich allein damit beschäftigen".

Det var Stampe selv, som skrev forordningen af 15. jun., hvori hans bestræbelser for en større retssikkerhed for kongens undersætter tydeligt kom til udtryk. Således hedder det i denne lov ligeud, at det "ikke er Kongens intension at betage undersaatterne Lands Lov og Ret, saa ifald nogen formener sig fornærmet ved kammerkollegiets resolution, skal det være ham tilladt at gøre sagen anhängig for retten, imod at han", føjes det advarende til "ifald hans paastand siden findes ugrundet, anses som temere litigans og tilkendes ... mulkt".

Stampe havde allerede for længe siden redegjort for sin principielle opfattelse af disse forhold. I en erklæring af 2. jun. 1759 (30) havde han skrevet: "Vores statsforfatning synes at udfordre, at øvrigheds- og dommerembeder i alle maader maa være adskilte, saa at en øvrighed, som øvrighed, ikke agerer dommer, og at en dommer, som dommer, ikke agerer øvrighed." "Administrative" myndigheder skulle ikke træffe afgørelser i sager, som henhørte under "Lands Lov og Ret" og kunne slet ikke gøre det i sager, hvori de selv var part, sådan som Rentekammeret qua Kammerret var det i kammersager.

Mod Rentekammeret, Kammerretten og dens af kancelliet ganske ukontrollerede jurisdiktion havde Stampe altid haft sin kritiske opmærksomhed rettet. Han fandt det således uantageligt, at Kammerretten dømte i sager mod andre end kongens oppebørselsbetjente.

Det var to konkrete sager, som i 1759 havde givet ham lejlighed til at erklære sig om Kammerretten (31). Han var blevet spurgt om, hvorvidt de pågældende sager skulle føres for Kammerretten eller for de ordinære domstole, og hans svar kom i en erklæring af 24. nov. 1759, hvori han tog stilling til spørgsmålet om, hvor grænsen for rettens jurisdiktion skulle trækkes. Problemet fandt han vanskelig: "Det er i vores danske lovkyndighed en af de vanskelige kvæstioner at bestemme, hvilke sager der henhøre for Kammerretten eller ej".

Det var dog Stampes klare opfattelse, at denne grænse skulle trækkes meget snævert. Han havde fremdraget Danske Lov 1-2-5 at: "alle sager Kongens indkomster angaaende, skulle lige for Kongens Kammerkollegium indkomme", og udlagde denne bestemmelse i overensstemmelse med, hvad der var fastsat i forord. af 30. dec. 1660 samt i kammerretsordningerne af 1684 og 1720. Disse steder var der kun givet forskrifter for de kongelige skatters opkrævning i snæver forstand. Kammerretten skulle således ikke dømme i sager vedr. "Hans Majestæts fordel" i almindelighed, men alene i de sager, som

"anlægges mod regnskabsbetjente og andre, som står for kongelige oppebørsler, tillige med deres forlovere, til at føre rigtighed for kongens indkomster, som de har oppebaaret, og at disse sager altsaa, i følge lovgiverens hensigt, er de eneste, som bør lige for kammerkollegiet eller kammerretten indkomne, og udi hvilke det ikke er vedkommende tilladt at skyde sig til sit værneting".

Han argumenterede for dette på forskellig måde og anførte bl.a. forordn. af 7. maj 1701, som henlagde toldkonfiskationssagerne til Kammerretten. At gøre dette specielt havde jo ikke været nødvendigt, hvis retten skulle dømme i alle sager vedr. kongens "fordel".

Stampe anførte også den påberåbelse af "andre Landes og Rigers berømmelige statuta", som findes i forordn. af 30. dec. 1660, men mente, man i udlandet alligevel måtte anse det som "noget sælsomt i Danmark, at Kammer- og Finanskollegium dér havde en sådan jurisdiktion, og dømte uden appel ...". Hvor en lignende ordning måtte findes i udlandet, mente han, "strækker den sig dog næppe længere end til regnskabsbetjente og de, som staa for oppebørsler, og deres embedsforretninger".

Et sidste og nok så vigtigt argument tog sit udgangspunkt i Stampes almindelige forestillinger om de former, som skulle overholdes, når tiltale rejses mod en af kongens undersætter. Det var hans opfattelse, at kun den, som frivilligt havde givet afkald på sit eget "værneting og sammes overret", kunne retsforfølges ved Kammerretten. Det havde en oppebørsbetjent ved sin bestalling, og det samme havde den, som ved kontrakt med kammeret havde forpagtet kongelige indtægter, og desuden den, der havde kautioneret for en betjent.

"Derimod af det, at en hugger tømmer paa en vis maade i en vis skov", skriver han med reference til en af de forelagte sager, "kan man ej begribe, at han skal høre under Kammerretten, ei heller kan man sige, at han derved har renonceret på sit værneting". Det var nemlig, hedder det videre, "et beneficium, som kongen saa højtideligen i Loven har tilstaaet alle sine undersætter, og som de i almindelighed er saa meget ømme over, fornemmelig man ikke bør søge at betage dem denne følelse, men heller at nære den, da det i sig selv er vel, og kan have mange gode virkninger, at de i almindelighed kan have saadan fortrolighed til de dommere, som kongen har sat til at dømme i sager, der angaar deres velfærd, ære, liv og gods".

En domsmyndighed, som den Rentekammeret udøvede gennem sin Kammerret, var i strid med Stampes grundopfattelse af statsstyrets indretning. Domsmagten skulle være hos domstolene, og tilsynet med retsplejen hos Danske Kancelli. I sine erklæringer havde han lige fra begyndelsen kritiseret Rentekammeret ("Dette frygtelige kollegium") for juridisk uholdbare dispositioner, og i erklæringen fra 1759 spidde han det med sin skarpe ironi: "thi jeg er vis paa, at Kammerkollegiet ikke vil sige, at fordi de selv har foranstaltet aktionen og selv beordret kammeradvokaten til at tiltale den skyldige, derfor ville de ogsaa selv dømme i sagen, og jeg er endnu vissere paa, Kammerkollegiet aldrig ville bruge noget argument, som kunne have allermindste skin af at vise nogen slags mistro til Højesteret..."

Kammerrettens sager gik altså til Hof- og Stadsretten, som imidlertid alene i sig optog de københavnske domstole og specialretter, hvorfor Kammerretten måtte antages fortsat at være i funktion for den øvrige del af Danmark og Norge. De ikke-københavnske kammersagers behandling krævede derfor en efterfølgende lovjustering. Den uklarhed, der var opstået omkring kammersagernes behandling, betød også, at man måtte gøre sig klart, hvad man ville med kammeradvokaten. Hvor snævert skulle grænserne for hans arbejde trækkes?

Problemet med de ikke-københavnske kammersager rejstes netop af kammeradvokaten (Bang) og blev løst ved forordn. af 17. feb. 1774. Heri bestemtes, at "de sager, som tilforn har henhørt under Kammerretten, og der blev paadømte, hvorunder og bør forstaas indbegrebne alle konsumtionssager i almindelighed, skal herefter, da Kammerretten nu er ophævet, i første instans, indstævnes og paakendes af den ordinære underret, som er vedkommendes rette værneting, og derfra, ifald nogen vil paaanke den ergangne dom, indstævnes for Højesteret."

At man ikke straks fik dette på plads, skyldtes den strøm af nye forskrifter for retspleje og administration, som Struensee-regimets reformiver satte i gang. Stampe giver denne forklaring i sin erklæring af 21. aug. 1772 (32).

Ved forandringerne i 1771 og 1774 var problemerne dog ikke løst, for med Kammerrettens afskaffelse havde man ikke afskaffet kammersagerne. Kammerretsordningen af 1720 var fortsat i kraft, og i kammeradvokatens instruktion af 1785 var der udtrykkeligt henvist til den som retsplejelov for kammersagernes behandling.

Til stede var derfor muligheden for fortsat strid om, hvad der var kammersager, hvad der ikke var, og dermed, hvilke sager kammeradvokaten skulle føre og hvilke ikke.

Endnu i den store forordn. af 30. jan. 1793 om "de kongelige skatters oppebørsel, inddrivelse ..." var kammeradvokaten tildelt sin traditionelle rolle. Men allerede året efter blussede dysten op. Generalpostdirektionen ville da anvende kammeradvokaten i en sag, som angik Postkassens tilgodehavende i boet efter chefen for postvæsenets overordnede kassevæsen.

Mod hinanden stod nu generalprokurør Colbjørnsen og kammeradvokat Schönheyder på den ene side og Generalpostdirektionen på den anden. I den kgl. resol. af 23. sep. 1795 (33), som på Rentekammerets forestilling af 15. sep. blev afgivet i sagen, ser man generalprokurøren og kammeradvokaten underkendt og Generalpostdirektionen bemyndiget til at bruge kammeradvokaten i denne sag.

Alle argumenter for og imod blev taget i brug.

Kammeradvokatens og generalprokurørens opfattelse og argumentation lå i forlængelse af Stampes. Den første påberåbte sig sin instruktion og påstod, at det alene var hans hverv at tiltale skatte- og toldoppebærende betjente, hvis oppebørsler umiddelbart tilgik "Deres Majestæts kasse". Han anså ikke postvæsenets indtægter for at være "kongelige", da de ikke direkte gik i den "kongelige" kasse, men anvendtes til særlige formål: den ostindiske mission og kongelige embedsmænds pensionering. Schönheyder mente også, at postvæsenets sager lige så lidt angik ham som hospitalers, kirkers, skolars og lignende offentlige institutters.

Heroverfor mente Postdirektionen at kunne anføre mange gode argumenter for, at postkassens indtægter og udgifter ikke var noget fra statens indtægter og udgifter forskelligt. Kunne mission og pensioner ikke finansieres ved postpenge, måtte de finansieres ved andre kongelige midler. Direktionen kunne iøvrigt påberåbe sig bl.a. Finanskollegiets og Danske Kancellis støtte for sit synspunkt. Især kancelliets støtte er bemærkelsesværdig. Det mente, at kammeradvokaten ifølge sin instruks var "pligtig til at tiltale enhver Deres Majestæts oppebørselsbetjent, under hvad kollegium han end sorterer, endog kancelliets kasserer". Hvordan det så kunne lade sig gøre, var generalprokurøren og kancelliet af forskellig opfattelse i denne sag. Førstnævnte var enig med kammeradvokaten om, at der var meget snævre grænser for, hvilke sager denne skulle føre. Han var kun sagfører for det kgl. Kammer: Rentekammeret og de myndigheder, som var udskilt derfra. Postvæsenet sorterede under kancelliet og var netop ikke en kameral myndighed, mente prokurøren, ligesom han betragtede postkassen som værende udskilt fra statskassen. Skulle kammeradvokaten føre sager for postkassen, var der ingen grænser for, hvem han skulle føre sager for. Det måtte i så fald dreje sig om alle kollegier, offentlige myndigheder og halvoffentlige stiftelser, institutioner m.m., hvoraf en del havde egne advokatorordninger (banken, tallotteriet) eller engagerede egne advokater (de militære kollegier).

Kammeradvokaten efter Kammerrettens nedlæggelse.

Generalprokurørens helt traditionelle sondring mellem kammersager og andre sager - og dermed mellem de sager, advokaten skulle føre og dem, han ikke skulle føre, ses således endnu en gang i 1795, men lod sig derefter ikke opretholde.

Både Worm, Stampe og Colbjørnsen havde ønsket såvel kontrol med - som snævre grænser for - den kamerale retspleje: Kammerretten, så længe den eksisterede, og kammeradvokatens førelse af sager i overensstemmelse med kammerretsordningen. Deres holdning har givet været afgørende for, at retten i sine sidste år havde holdt sig inden for ordningens rammer.

Retten ophævelse fik dog naturligt en opblødende virkning på kammersagsbegrebet og dermed en frigørende virkning for kammeradvokaten, således som det også fremgår af kancelliets stillingtagen i postsagen.

Medvirkende til hans nye placering var imidlertid også andre omstændigheder.

Det nittende århundredes stadig skarpere sondring mellem civilret og strafferet førte - sammen med statsmagtens stadig videre rækkende behov - og mere komplicerede relationer til det øvrige samfund og til udlandet på det finansielle område - til en anden brug af kammeradvokaten. Hans kompetence og erfaring som praktiserende advokat gjorde det langt mere frugtbart kun at anvende ham på det civilretlige område og ikke fastholde ham i den funktion, man havde tildelt ham 120 år tidligere.

De egentlige kammersager vedr. embedsmisbrug etc. gled med retten afskaffelse efterhånden helt ud af kammeradvokatens repertoire. I den store forordning af 8. jul. 1840 om "Det offentlige Kasse- og regnskabsvæsen i Almindelighed", som endelgt afløste kammerretsordningen af 1721 og oppebørsels- og regnskabsforordningen af 30. jan. 1773, var hans oprindelige funktion i sager vedr. kassemangel etc. ikke mere at finde blandt bestemmelserne. Hans tid som "fiskal" var til ende. De sager, han fik overdraget at føre "på embeds vegne", blev statskassens civile sager vedr. indtægter og udgifter, aktiver og passiver.

Som udtryk for den forskydning, der var sket i kollegiernes anvendelse af ham, kan anføres den store mængde sager, han af Statsgælddirektionen i 1820'erne fik overdraget at føre mod debitorer, som i 1820'erne havde modtaget lån af Den ekstraordinære Laanefond af 3. apr. 1819 (34). Arbejdets omfang ses af den ekstrahonorering, man fandt det nødvendigt at yde sin sagfører for dette arbejde. I 1820'erne fik han således en ekstra årlig godtgørelse på 1000 rdl. herfor.

For advokaturens placering og anvendelse i 1830'erne er der klart redegjort i J. O. Hansens "Bidrag til den danske Civilproces" fra 1839 (35). Den civilretlige karakter er her understreget. Det var ikke kammeradvokatens opgave "ex officio at søge kundskab, om nogetsteds eller i noget forhold den kongelige eller statens interesse skulle trædes for nær". Den funktion finder "ikke let anvendelse, da det ikke med billighed kan ventes eller fordres, at kammeradvokaten uden for den anledning, som de ham fra vedkommende kollegium tilstillede sager maatte give, skulle have synderlig tid og lejlighed til at henvende sin opmærksomhed på de forhold, hvor der kunne blive spørgsmål om kongens interesse".

Kammeradvokaten skulle varetage to funktioner: 1. Meddele betænkninger til "vedkommende kollegier" og 2. Procedere de sager, "som efter disse (kollegiernes) ordre eller samtykke anlægges den kongelige kasses interesse vedkommende".

Om betænkningerne, som i løbet af det 19. årh. blev en meget vigtig del af embedets pålæg, skriver J. O. Hansen, at de ikke skulle indskrænke sig til spørgsmålet, om der var anledning til på den kongelige kasses vegne at anlægge eller appellere en sag, men også i andre "anliggender, hvor der opstaar spørgsmål om retlige forholds indgaaelse eller afgørelse, maa kollegierne kunne fordre betænkning fra kammeradvokaten, der på en maade fungerer som deres juridiske konsulent". Noget monopol havde denne advokat og juridiske konsulent dog ikke. Et kollegium havde mulighed for at antage en anden sagfører.

Det meste af denne beskrivelse kan bruges på den nutidige kammeradvokatur. Indtil 1848 var kammeradvokaten udelukkende statskassens sagfører. Forfatningsforandring og forvaltningsreform i årene derefter fik nok konsekvenser for

embedet, men ændrede det alligevel ikke på nogen afgørende måde. For nok kom kammeradvokaten efterhånden til at føre retssager og skrive responsa for hele centraladministrationen og alle centrale styrelser, myndigheder og institutioner, men han vedblev alligevel helt til vore dage at være "kameral" i den forstand, at Finansministeriet og senere Ministeriet for skatter og afgifter uden sammenligning forblev hans største klienter.

I 1848-49 afskaffede man - med virkning fra de næste vakancer - generalprokurørens og generalfiskalens embeder. De måtte for det nye styre i højere grad end andre fremtræde som enevældens embedsmænd.

Kammeradvokatens embede var det nær gået på samme måde. Ved en embedsvakance i 1854 ønskedes det afskaffet, men bevarede alligevel ved, at det besattes ved konstitution og ved ministeriel resolution. Finansministeriets behov for at have sin egen sagfører kunne opveje det politiske behov for også at få denne enevælde-embedsmand fjernet.

I 1910 ville man igen afskaffe advokaturen, men bevarede den så alligevel, da det kom til stykket. I 1935 tog man atter kammeradvokaturen og dens funktioner op. Ved den konstituerede kammeradvokat Vagn Aagesens afgang i dette år sendte Finansministeriet den 21. mar. (36) Folketinget en længere redegørelse for sine principielle overvejelser om advokatembedets status. Det konstateredes her, at kammeradvokatorordningen stadig var hjemlet ved den kgl. instruktion af 26. okt. 1785, men at stillingen efterhånden i væsentlig grad havde skiftet karakter, "idet en betydelig del af de Kammeradvokaten paahvilende opgaver, herunder særlig dennes politi- og paatalemyndighed er overgaaet til særlige forvaltningsorganer".

Finansministeriet skrev, at der efter dets opfattelse ikke var "grundlag for at opretholde den paagældende stilling som embedsstilling, og man maa ogsaa tage afstand fra den tanke at knytte kammeradvokatstillingen til en anden embedsstilling, da en saadan embedsmand ikke ville have samme forudsætninger som en praktiserende højesteretssagfører for at kunne yde administrationen betydende bistand vedrørende processuelle spørgsmål og med hensyn til tvivlsomme juridiske spørgsmål, der kan antages at ville blive indbragt for domstolene."

Men kammeradvokatorordningen ønskede ministeriet bevaret.

Erfaringen havde nemlig vist, at der var meget væsentlige fordele forbundet med, at de forskellige ministerier og styrelser kunne rådføre sig med en praktiserende sagfører "angaende særlige processuelle spørgsmål og fortolkningsspørgsmaal navnlig i sager, der tenderer mod en retssag, og det maa endvidere anses for givet, at den for staten som helhed bedste og billigste ordning vil være, at denne responderende virksomhed knyttes sammen med adgangen til, hvor ikke særlige forhold gør sig gældende, at føre statens retssager". Man ville således opnå en billigere ordning for staten, end man ville ved en ordning, hvorefter de enkelte ministerier og styrelser i de enkelte tilfælde traf særlige aftaler med de forskellige sagførere. Man ville endvidere opnå, at der hos kammeradvokaten "samles et arkiv vedrørende de ham forelagte sager ..., ligesom kammeradvokaten ved den nære tilknytning til statens forskellige administrationsgrene har adgang til at opnaa et saadant kendskab til statens almindelige administrative forhold, saa dette i forbindelse med hans adgang til almindelig sagførerpraksis vil gøre, at man med særlig tillid kan betro den paagældende varetagelsen af statens interesser i retssager og benytte den paagældende som konsulent i retsspørgsmaal." På grund af sin overvejende interesse i sagen, og fordi Finansministeriet repræsenterede statens lønnings- og pensionsvæsen, skatte- og oppebørselsvæsen samt dens udlånsvirksomhed fandt ministeriet det endvidere rimeligt, at kammeradvokaten som hidtil knyttedes til dette.

Ved Finansministeriets forestilling af 27. jun. med kgl. resol. af 29. jun. 1935 (37) blev alt dette taget til følge, den nye kammeradvokat udnævnt, og den forudsætning tilføjet, at kammeradvokaten i almindelighed bevarede sin fortrinsstilling til at føre sager for staten. For den nye kammeradvokat, Arne Kemp, blev der på grund af de ændrede formaliteter ikke udarbejdet en ny instruktion. Statens forhold til kammeradvokaten blev ganske det samme som en privat klients til sin advokat. Derimod blev der indgået en aftale af 3. jul. 1935, hvis indhold er blevet gentaget ved de senere udnævnelser, og for hvilken den nye ordning blev lagt til grund.

Da kammeradvokaturen ophørte med at være et embede, blev det etpersonligt "hverv", som ved kgl. udnævnelse blev overdraget en privat praktiserende højesteretssagfører på de betingelser, som var nedfældet i aftalen.

Dog har det i Finansministeriets brev fra 1935 udtrykte behov for en kontinuitet i advokatbistanden til staten medvirket til, at den siden 1910 fulgte praksis ved nyudnævnelser til hvervet er blevet fortsat. Nybesættelserne af advokaturen havde og har siden da fundet sted ved, at embedet/hvervet er blevet overdraget en medarbejder hos den afgåede kammeradvokat. Den i ét sagførerfirma erhvervede erfaring i specielt at føre statens sager har sammen med nødvendigheden af hele tiden at kunne benytte de tidligere kammeradvokaters arkiver betydet en slags "succession" inde for det samme advokatfirma, som kun i begrænset omfang fører sager for andre klienter.

Kammeradvokatens arbejde er i vore dage meget omfattende. Egentlige retsager udføres, telefoniske konsultationer ydes og responsa udfærdiges i sager især, som "tenderer mod retssag". Klienterne er alle centraladministrative myndigheder og styrelser m.m. Alene undtagen er DSB og den såkaldte "inkassatorordning" vedr. lån til erhvervslivet og studerende, som administreres af Kongeriet Danmarks Hypotekbank og Finansforvaltning. Omfattet af kammeradvokatorordningen er imidlertid statens almindelige inkassosager vedr. mindre erstatningskrav samt skatte- og afgiftskrav hos privatpersoner m.v. I disse sager anvender kammeradvokaten ofte lokale advokatkolleger.

Noter:

Der henvises i almindelighed til forordning- og reskriptsamlingerne samt til: Jacob Mandix, Om det danske Kammervæsen, 1820, s. 424ff.

Carl Christiansen, Bidrag til Statshusholdningens Historie under de to første Enevoldskonger I, 1908, s. 95ff & II, 1922, s. 179ff.

J. Boisen Schmidt, Studier over Statshusholdningen i Kong Frederik IV's regeringstid 1699-1730, 1967, s. 148ff.

1. Aarsberetninger fra Det kongelige Geheimearchiv II, 1856-60, s. 246ff.
2. Morten Westrup, Danske Lov og kongens embedsmænd, Danske og Norske Lov i 300 år, 1983, s. 113ff.
3. Rentekammeret 2213.2.
4. Rentekammeret 222.121.
5. Rentekammeret 39.2.
6. Rentekammeret 2212.115.
7. Rentekammeret 39.171.
8. Rentekammeret 2211.57: Relation af 27. feb. 1708
9. Rentekammeret 2212.117.
10. Rentekammeret 2211.71: Relation af 15. aug. m. kgl. resol. af 27. aug. 1718, Relation af 10. sep. m. kgl. resol. af 14. sept. 1718, og Rentekammeret 2212.120: Bestalling af 1. okt. 1718.
11. Rentekammeret 13.20.
12. Rentekammeret 39.171.

13. Rentekammeret 39.6-39.14.
14. Rentekammeret 2211.197.
15. Rentekammeret 2212.120.
16. Rentekammeret 2211.75.
17. Instruktionerne 1720-63: Rentekammeret 39.171 vedr. Bredals endv.: Rentekammeret 2211.198, 15. jul. 1720.
18. Rentekammeret 2211.76.
19. Kammerrettens protokoller: Rentekammeret 39.14-31 og Register over Kammerrettens sager 1740-71, 39.32.
20. H. Hjorth-Nielsen, Danske Prokuratorer med kongelig Bevilling 1660-1869, 1935.
21. Rentekammeret 39.171.
22. Rentekammeret 12.2.
23. Rentekammeret 222.122-207 og Finanskollegiets reglementer for Civil-etaten 1771ff.
24. Stampes Erklæring af 9. aug. 1767, Erklæringer, Breve og Forestillinger V, 1797, s. 344ff.
25. Rentekammeret 24.11.20.
26. Rentekammeret 2212.143.
27. Generaltoldkammeret, Relationer og Resolutioner ang. Danmark og Norge.
28. Kai Fr. Hammerich, Den danske Dommerstand under Enevælden, 1931, s. 128ff og 174ff. Ditlev Tamm og Jens Ulf Jørgensen, Retshistorie i hovedpunkter II, 1975, s. 29ff og 64f.
29. Kabinetstyrelsen i Danmark 1768-72 I, 1916, s. 126f.
30. Stampes Erklæringer II, s. 568ff.
31. Stampes Erklæringer II, s. 739ff.
32. Stampes Erklæringer VI, s. 283ff.
33. Rentekammeret 2411.40.
34. Statsgældsdirektionens kgl. reskripter og resolutioner samt Statsgældsdirektionens forestillinger, indberetninger og betænkninger 1821-28.
35. J. O. Hansen, Bidrag til den danske Civilproces Del I, 1839, s. 317ff.
36. Finansministeriet, sekretariats- og budgetkontorets kopibog.
37. Allerhøjeste reskripter og Resolutioner vedk. Finansministeriet 1935. I. Samt: De af Folketinget valgte statsrevisorer, Beretning om kammeradvokatordningen og statens benyttelse af anden advokatbistand, 1984.